

İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

The Evaluation of Primary Education Life Sciences Coursebooks and Workbooks According to the Teachers' Views

Semra GÜVEN*
Gazi Üniversitesi

Öz

Araştırmanın amacı, ilköğretim hayat bilgisi dersi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesidir. Araştırma grubunu 89 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlere bu araştırma için araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket uygulanmıştır. Araştırmanın başlıca bulgularına göre, hayat bilgisi ders kitapları, içeriğinin günlük hayatla bağlantılı olması, kavramların öğrenci düzeyine uygunluğu ve görsel unsurların metin ile uyumluluğu gibi konularda yeterli veya kısmen yeterli; kazanımları gerçekleştirmeye yönelik yeterince örnek bulunması, öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlaması gibi konularda ise yetersiz bulunmuştur. Öğrenci çalışma kitaplarının ise öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkinlikler ve görsel öğeler, ölçme ve değerlendirme çalışmaları bakımından bazı yetersizlikler gösterdiği bulunmuştur. Çalışmada hayat bilgisi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: İlköğretim programları, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı.

Abstract

The purpose of this research is to make an evaluation of primary education Life Sciences coursebooks and workbooks according to the views of the teachers. The participants of the study were 89 classroom teachers. A questionnaire which was developed by the researcher was applied to the study group. The research findings revealed that the coursebook series Life Sciences were sufficient or partly sufficient in terms of relevance of content to real life, suitability of concepts to the students' level, and the agreement of visual components with texts whereas they were insufficient in some other respects such as providing enough examples to facilitate outcomes and enabling students to play active roles in classes. As to the workbooks, it was found that they were in some ways lacking in activities that facilitate learning and in visual elements, as well as in measurement and evaluation activities. In addition, recommendations for developing Life Sciences coursebook series and workbooks were made in the research.

Keywords: Primary education curricula, the course of Life Sciences Curriculum, coursebook, workbook

Summary

Purpose

The purpose of the present research is to make an evaluation of Life Sciences coursebooks and workbooks in terms of content, learning, teaching and assessment-evaluation according to the opinions of the teachers.

* Yrd. Doç. Dr. Semra GÜVEN, Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,

Results

This study focused on analyzing opinions of primary school classroom teachers about the course books series called Life Sciences. As a result of the study, Life Sciences coursebooks were found to be sufficient in as much as they cover the curriculum of the course; their contents are relevant to daily life; they ensure scientific thinking; visual elements are in harmony with the text; preparatory works can lead students to think and research and enable them to structure new knowledge in their minds; and assessment-evaluation questions determine whether students have gained knowledge, skills, values, attitudes and competencies pertaining to the acquisitions. On the other hand, Life Sciences coursebooks were found to be insufficient in terms of presenting examples for putting the acquired knowledge into practice and enabling students to take an active part in the class.

In this research, in which teachers' opinions about students' workbooks were analyzed, Life Sciences workbooks were found to be sufficient in as much as they provide practices that support the learning and enable students to relate the subject to the daily life; they present practices and evaluations (following acquisition of each information) measuring whether the knowledge, skills, values and attitudes, which are the aims of the specific course, have been acquired by the students or not. The practices could be achieved within the students' existing environmental conditions, and auxiliary elements to reinforce the learning have their place in the books. On the other hand, some deficiencies were found in terms of presenting examples to engage the students' attention; giving space to methods, techniques and activities such as question-answer, multiple choice, matching, individual and group works, animation and sentence completion; supporting visual elements such as pictures, photographs and figures which will draw the students' attention and enable them to learn more easily; and offering advices and information on the preparatory works to be made about travel and observation.

Discussion

Analyzing the opinions of the classroom teachers working at primary schools 1st, 2nd and 3rd grade level, it was realized that teachers found the coursebooks sufficient in as much as their contents are relevant to daily life; the visual elements are in harmony with the text; and they were capable of leading students to thinking and researching. The general sufficiency of the coursebooks in these matters indicates that the coursebooks could achieve the goals of Life Sciences Curriculum prepared in accordance with constructivist educational approach. The fact that these coursebooks were found to be generally insufficient in terms of examples and activities enabling students to take an active part during the course, raises some concern that the books could create a certain inability for the targets of the Life Sciences' curriculum. This is because course books are supposed to offer practices and activities in which students can take an active role. This is important if the Life Sciences curriculum is to accomplish its purposes.

Analyzing classroom teachers' opinions about workbooks, it was realized that teachers found workbooks sufficient in terms of supportive works for student learning; activities for students to practice what they learn in their daily lives; and assessment-evaluation. The general sufficiency of workbooks in these matters suggests that workbooks have a content that supports the coursebooks.

On the other hand, the general deficiency of workbooks in terms of visual elements such as examples, pictures, photographs and figures to engage the attention of the students is of great importance. This is because the purpose of the workbooks is to create a situation which both entertains the students and supports student learning by means of examples supported with visual elements.

Conclusion

The present research reveals that coursebooks are sufficient in some matters in terms of content, learning, teaching and assessment-evaluation; and they are insufficient in others. While it was found that coursebooks are generally sufficient in as much as their contents relate to daily life; their visual element are in harmony with the text; and they can lead students to thinking and researching, it was found that coursebooks are generally insufficient in terms of examples to actualize the knowledge acquired and activities to enable students to take an active part in the class. In accordance with these findings, it is suggested that coursebooks should be reviewed and reexamined in terms of examples and activities

As for the workbooks, they were found to be sufficient in terms of being supportive to student learning, for activities enabling students to apply what they learn to their daily lives; and for assessment-evaluation. However, it was concluded that there are general deficiencies in terms of visual elements such as examples, pictures, photographs and figures that will engage the attention of the students. Accordingly, a need to review and develop Life Sciences workbooks in terms of examples and visual elements has emerged.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2003 ve 2004 yıllarında ilköğretim ders programları, yapılandırmacı eğitim anlayışı ile geliştirilmiş ve 2005 yılında ülke genelinde uygulamaya konulmuştur. İlköğretim hayat bilgisi dersi de yapılandırmacı eğitim yaklaşımına göre programı geliştirilen derslerden biridir. İlköğretim birinci kademe için programı geliştirilen ve uygulamaya konulan her ders gibi hayat bilgisi dersinin de amaç, kapsam, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme gibi program boyutlarında önemli değişiklikler ve yenilikler olmuştur.

Yeni öğretim programlarının geliştirilmesinde benimsenen yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenci, kendisine aktarılan bilgileri aynen kabul eden değil, yeni bilgileri önceki bilgi, beceri ve deneyimlerinden yararlanarak yorumlayabilen, sorgulayan, eleştiren, problemlere çözüm önerileri getirebilen ve bilgiyi zihninde yapılandırabilen kişi durumundadır. Yapılandırmacı öğrenmenin temel özelliği, insanların kendi bilgilerine göre davranmaları ve dünyayı kendi anlamaları üzerine inşa etmeleridir (Dede, 2007: 120). Yapılandırmacılıkta bilginin, hiçbir zaman kişiden bağımsız olmadığı, duruma özgü, bağlamsal ve bireysel anlamların görünümü olduğu kabul edilmektedir (Yurdakul, 2005: 40).

Yapılandırmacı eğitim anlayışı esas alınarak hazırlanan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın öncelikli amacı, öğrencilerin temel yaşam becerilerini kazanmalarına ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmelerine yardımcı olmaktır (MEB İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2005: 15). Programı geliştirilen hayat bilgisi dersi için gerek MEB, gerekse özel yayınevleri tarafından ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları hazırlanmış ve kitaplar 2005-2006 öğretim yılında ülke genelinde okutulmaya başlanmıştır. Öğretim sürecinde ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel ilke; kitapların öğretim programında belirlenen kazanımları, yani bilgi, beceri ve özellikleri öğrencilere kazandıracak faaliyetleri içermesi ve bu faaliyetlere rehberlik edici nitelikte olmasıdır (Ünsal ve Güneş, 2003). Ders kitapları eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek üzere öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden öğretim materyallerinden biridir (Şahin, 2002: 287). Yapılandırmacı anlayış temelinde yazılan ders kitaplarında, davranışçı anlayışa göre yazılan ders kitaplarının aksine doğrudan bilgi sunan, tanımları yapan, sınıflandırmaları kurgulayan, değerleri biçimlendiren uzun ve didaktik bilgi öbeklerine yer verilmemektedir. Öğrencinin önceki deneyim dünyasını harekete geçiren, tanımların ve anlamların neler olabileceğini

hissettiren/sezdiren ve onu bireysel anlam yaratma çabasına yönelten bir içerik söz konusudur. Bu çerçevede yapılandırmacı bir ders kitabının öğrencilerin bireysel anlam inşa etmelerine ortam hazırlayan görseller ve etkinlikler içermesi gerektiği söylenebilir (Kabapınar, 2007: 28–29). Duban (2008) tarafından yapılan bir çalışmada, ilköğretim 5. sınıf fen ve teknoloji dersi ders ve çalışma kitapları bazı yönlerden yapılandırmacılığın ilkeleri ile uyumlu bulunurken, bazı yönlerden yetersiz ve eksik bulunmuştur. Oysa yapılandırmacı eğitim anlayışına göre hazırlanan ders programını ancak yine yapılandırmacı anlayışla hazırlanmış ders kitapları yansıtabilecektir.

MEB Ders Kitapları Yönetmeliği'nde ders kitabı "Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser" şeklinde tanımlanmaktadır (Tebliğler Dergisi, 1995). Öğrenci çalışma kitabı da MEB Tebliğler Dergisi'nde "İlgili öğretim programlarında yer alan amaç ve açıklamalar doğrultusunda dersin öğrenilmesini kolaylaştıracak ve öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olacak çeşitli örnek, alıştırmaya, işlenen ünitelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan basılı eser ile üniteleri görsel ve işitsel yönden destekleyen CD, DVD, VCD gibi ek materyalleri kapsayan set" şeklinde tanımlanmaktadır (Tebliğler Dergisi, 2004). MEB'in, 2597 sayılı Tebliğler Dergisi'nde Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönergede ders ve öğrenci çalışma kitaplarının; a) İçerik, b) Dil, Anlatım ve Üslup c) Öğrenme, Öğretme ve Ölçme-Değerlendirme, ç) Teknik, Tasarım ve Düzenleme yönlerinden hazırlanması gerektiği belirtilmiştir (Tebliğler Dergisi, 2007).

Hayat bilgisi ders kitaplarıyla ilgili çalışmalar incelendiğinde, ders kitaplarının çeşitli boyutlardan incelendiği görülmektedir. Hayat bilgisi ders kitaplarını Gürol (2002), hayat bilgisi ders kitabında bulunan resimlerin çocuğun eğitimine etkileri; Yıldırım (2006), kitapların genel görünümü, resimlerin ve renklerin öğrenci motivasyonuna etkisi ve içeriğe uygunluğu, boyut, punto ve cümle uzunlukları, metinlerin öğrenci seviyesine uygunluğu; Karaca (2008), programda yer alan becerilere uygunluğu bakımından incelemiştir. Yavuz (2007) ise hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan "Benim Eşsiz Yuvam" temasını öğretime yardımcı unsurlar açısından değerlendirmiştir. Literatürdeki bu çalışmalara ve ders kitaplarındaki yeni anlayış ve uygulamalara dayalı olarak hayat bilgisi ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarının birlikte ele alınarak kapsamlı bir şekilde incelenmesinin daha uygun olacağı ve böyle bir çalışmanın konuyla ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle bu çalışmada, MEB tarafından hazırlanan hayat bilgisi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının; içerik, öğrenme-öğretme ve ölçme-değerlendirme yönlerinden öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma tarama modeline göre düzenlenmiştir. Araştırma sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olması nedeniyle betimsel bir özellik taşımaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde Ankara il merkezinden seçilen 8 ilköğretim kurumunun 1., 2 ve 3. sınıflarında görev yapan toplam 89 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 63'ü kadın, 16'sı erkektir. Öğretmenlerin 4'ü 6–10 yıl, 15'i 11–15 yıl, 11'i 16–20 yıl ve 59'u da 20 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip bulunmaktadır. Araştırmanın yapıldığı yıl bu öğretmenlerden 27'si birinci sınıfı, 34'ü ikinci sınıfı ve 28'i de üçüncü sınıfı okutmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi ders ve çalışma kitaplarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından bir anket geliştirilmiştir. Bu anketin hazırlanmasında ve geliştirilmesinde MEB'in Haziran 2007, 2597 sayılı Tebliğler Dergisi'nde ders ve çalışma kitaplarına yönelik ölçütler esas alınmıştır. Bu ölçütler içerik; dil, anlatım ve üslup; öğrenme, öğretme ve ölçme ve değerlendirme; teknik tasarım ve düzenleme gibi dört temel başlıktan oluşmaktadır. Bu çalışmada ise 2597 sayılı tebliğler dergisinde belirlenen içerik ve öğrenme, öğretme ve ölçme ve değerlendirme başlığı altında ölçütlerden yararlanılmıştır. Tebliğler Dergisi'nde hayat bilgisi ders ve çalışma kitaplarına ilişkin ölçütler araştırmacı tarafından incelenmiş ve ifade yönünden düzenlenerek taslak anket maddeleri oluşturulmuştur. Anketi oluşturan sorulardan toplam puan elde edilmesine yönelik bir çalışma olmadığı için, anket hazırlama süreci, uzman ve öğretmen görüşleri alınarak (Gelbal ve Kelecioğlu, 2007) sürdürülmüştür. Hazırlanan taslak form, kapsam ve ifade yönünden değerlendirilmesi amacıyla hayat bilgisi ve sınıf öğretmenliği alanında çalışmalarda bulunan üç öğretim elemanının görüşüne sunulmuştur. Alınan görüş ve öneriler doğrultusunda tekrar gözden geçirilerek oluşturulan deneme formunun kapsamı ve sorularının anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla Ankara il merkezinden seçilen üç ilköğretim okulunda görevli 19 sınıf öğretmeni üzerinde deneme uygulaması yapılmıştır. Deneme uygulamasından alınan geri bildirimler sonucunda ankete son şekli verilmiştir. Böylece anketin kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Anketin ilk bölümünde kişisel bilgilerle (görev yapılan okul, cinsiyet, mesleki kıdem, okutulan sınıf) ilgili üç soru, ikinci bölümünde ders kitapları ile ilgili 18 soru (Örneğin, "Ders kitabında yer alan kavramlar öğrenci düzeyine uygun mu?") ve üçüncü bölümünde çalışma kitapları ile ilgili 9 soru (Örneğin, "Çalışma kitabındaki çalışmalar, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak ve ilgisini çekecek resim, fotoğraf, şekil gibi görsel öğelerle desteklenmiş mi?") yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 16.0 programından yararlanılmış ve araştırma kapsamına alınan sınıf öğretmenlerinin cevap kâğıtlarına "Evet", "Kısmen" ve "Hayır" şeklinde işaretledikleri yanıtların frekansları ve yüzdeleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamına alınan ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi ders ve çalışma kitaplarıyla ilgili anket sorularına verdikleri yanıtlar tablolarda verilerek incelenmiştir.

Öğretmenlerin Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri

Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi ders kitaplarıyla ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1.

Öğretmenlerin Hayat Bilgisi Ders Kitapları ile İlgili Görüşleri

Sorular	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
1. Ders kitabı dersin öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenmiş mi?	38	42,69	42	47.19	9	10.11
2. Dersin kazanımları ders kitabında yeterince işlenmiş mi?	32	35.95	36	40.44	21	23.59
3. Dersin içeriğini oluşturan temalar, günlük hayatla bağlantılı bir şekilde işlenmiş mi?	40	44.94	39	43.82	10	11.23
4. Dersin kazanımları bilimsel düşünme yöntemini güçlendirecek (inceleme ve gözlem yapma, deney yapma, deneylerden sonuç çıkarma ve bu sonuçları kontrol etme vb) şekilde işlenmiş mi?	25	28.08	51	57.30	13	14.60
5. Ders kitabında yer alan kavramlar öğrenci düzeyine uygun mu?	43	48.31	29	32.58	13	14.60
6. Ders kitabında kazanımları gerçekleştirmeye yönelik örnekler yeterince yer almış mı?	20	22.47	49	55.05	22	24.71
7. Ders kitabında yer alan konuların aynı sınıfta okutulan diğer derslerle bağlantısı kurulmuş mu?	41	46.06	37	41.57	11	12.35
8. Ders kitabında yer alan metinler, resimler ve fotoğraflar kültürümüzün gelişmesini ve devamlılığını sağlayacak nitelikte mi?	28	31.46	42	47.19	19	21.34
9. Ders kitabında gereksiz bilgi ve ayrıntılardan kaçınılmış mı?	36	40.44	38	42.69	15	16.85
10. Ders kitabında kazanımlar öğrenciyi sorgulama, araştırma ve incelemeye yönlendirecek şekilde işlenmiş mi?	34	38.20	38	42.69	17	19.10
11. Ders kitabında bilimsel bilgiler güncel olarak verilmiş mi?	29	32.58	43	48.31	17	19.10
12. Ders kitabında kazanımların işlenişinde yakından uzağa, basitten karmaşığa, somuttan soyuta giden bir yöntem izlenmiş mi?	30	33.70	42	47.19	17	19.10
13. Ders kitabında metinleri anlamayı kolaylaştırmak veya yorumlamak için kullanılan görsel unsurlar metin ile uyumlu mu?	48	53.93	33	37.07	8	8.98
14. Ders kitabında kazanımlar, öğrenciyi muhakemeye, bağımsız ve yaratıcı düşünmeye, eleştirel düşünmeye, kıyaslamaya ve edinilen bilgilerden hareketle sonuçlar çıkarmaya yönelik işlenmiş mi?	26	29.21	45	50.56	18	20.22
15. Ders kitabında kazanımlarla ilgili hazırlık çalışmaları öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya yöneltecek nitelikte mi?	34	38.20	46	51.68	9	10.11
16. Ders kitabı öğrencinin yeni bilgileri ezberlemesi değil, zihninde yapılandırmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiş mi?	37	41.57	45	50.56	7	7.86
17. Ders kitabı öğrencilerin sınıfta aktif rol almasına imkan verecek şekilde düzenlenmiş mi?	36	40.44	34	38.20	19	21.34
18. Kazanımın işlenişinin sonunda verilen ölçme ve değerlendirme soruları öğrencilerin kazanımla ilgili bilgi, beceri, değer, tutum ve yeterlikleri kazanıp kazanamadıklarını belirleyici nitelikte mi?	30	33.70	44	49.43	15	16.85

Tablo 1’de görüldüğü gibi öğretmenlerin %42.69’ı hayat bilgisi ders kitaplarının dersin öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlendiğini belirtirken, %47.19’u kısmen düzenlendiğini, %10.11’i de düzenlenmediğini belirtmektedir. Temaların günlük hayatla bağlantılı bir şekilde işlenmesine ilişkin olarak öğretmenlerin %44.94’ü dersin içeriğini oluşturan temaların, günlük hayatla bağlantılı bir şekilde işlendiğini belirtirken, %43.82’si temaların günlük hayatla bağlantılı bir şekilde kısmen işlendiğini, % 11.23’ü de işlenmediğini belirtmektedir.

Dersin kazanımlarının ders kitabında bilimsel düşünme yöntemini güçlendirecek (inceleme ve gözlem yapma, deney yapma, deneylerden sonuç çıkarma ve bu sonuçları kontrol etme vb) şekilde işlenip işlenmediği ile ilgili soruya öğretmenlerin % 28.08’i evet, %57.30’u kısmen ve % 14.60’ı hayır yanıtı vermiştir.

Ders kazanımlarının ders kitabında yeterince örneklerle desteklenip desteklenmediği ile ilgili soruya öğretmenlerin % 22.47’si evet, %55.05’i kısmen ve 24.71’i hayır yanıtı vermiştir. Bu soru maddesi için kısmen ve hayır yanıtı birlikte düşünüldüğünde, öğretmenlerin çoğunluğunun (%79.76) ders kazanımlarının gerçekleştirilmesinde ders kitabında verilen örnekleri yeterli bulmadıklarını göstermektedir. Ders kitabında yer alan metinler, resimler ve fotoğrafların kültürümüzün gelişmesini ve devamlılığını sağlaması konusunda nitelikli olup olmadığına ilişkin olarak öğretmenlerin %31.46’sı nitelikli olduğunu belirtirken, % 47.19’u kısmen nitelikli olduğunu, % 21.34’ü de nitelikli olmadığını belirtmektedir.

Dersin kazanımlarının ders kitabında öğrenciyi sorgulama, araştırma ve incelemeye yönlendirecek şekilde işlenip işlenmediği ile ilgili soruya öğretmenlerin % 38.20’si evet %42.69’u kısmen ve % 19.10’u hayır yanıtı vermiştir. Ders kitabında yer alan bilimsel bilgilerin güncel olup olmamasına ilişkin olarak öğretmenlerin %32.58’i bilgilerin güncel olduğunu belirtirken, %48.31’i bilgilerin kısmen güncel olduğunu, % 19.10’u da güncel olmadığını belirtmektedir.

Ders kitabındaki görsel unsurların metin ile uyumlu olup olmamasına ilişkin olarak öğretmenlerin %53.93’ü görsel unsurların metinleri anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştıracak kadar metinle uyumlu olduğunu belirtirken, %37.07’si görsel unsurların metinle kısmen uyumlu olduğunu, %8.98’i de uyumlu olmadığını belirtmektedir.

Öğretmenlerin % 40.44’ü ders kitabının öğrencilerin sınıfta aktif rol almasına imkân verecek şekilde düzenlendiğini belirtirken, % 38.20’si kısmen düzenlendiğini, % 21.34’ü de düzenlenmediğini belirtmektedir. Buradan, öğretmenlerin ders kitaplarının öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlama özelliğini çoğunluğunun yeterli bulduğu, ancak önemli sayılabilecek sayıda (%21.34) öğretmenin de hayat bilgisi ders kitaplarını bu konuda yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır.

İşlenişin sonunda verilen ölçme-değerlendirme sorularının öğrencilerin kazanımla ilgili bilgi, beceri, değer, tutum ve yeterlikleri kazanıp kazanmadıklarını belirleyici nitelikte olup olmadığı ile ilgili soruya öğretmenlerin %33.70’i evet, % 49.43’ü kısmen, %16.85 ‘i de hayır yanıtı vermiştir.

Öğretmenlerin Hayat Bilgisi Öğrenci Çalışma Kitapları ile İlgili Görüşleri

Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi öğrenci çalışma kitaplarıyla ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 2’de yer almaktadır..

Tablo 2.

Öğretmenlerin Hayat Bilgisi Öğrenci Çalışma Kitapları İle İlgili Görüşleri

Sorular	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
1. Çalışma kitabında öğretim programında yer alan kazanımlar doğrultusunda öğrencilere bilgi ve beceri kazandırılmasına yardımcı olacak ve öğrenmeyi pekiştirecek yardımcı unsurlara yer verilmiş mi?	28	31.46	49	55.05	12	13.48
2. Çalışma kitabında öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla öğrencinin ilgisini çekecek çeşitli örnekler bulunmakta mı?	26	29.21	41	46.06	22	24.71
3. Kazanımlarla ilgili öğrenmeyi destekleyici ve günlük yaşamla ilgisini kurabileceği çalışmalara yer verilmiş mi?	32	35.95	48	53.93	9	10.11
4. Her kazanım işlendikten sonra o konuda amaçlanan bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırılıp kazandırılmadığını ölçen çalışmalara ve değerlendirmelere yer verilmiş mi?	27	30.33	47	52.80	15	16.85
5. Çalışma kitabındaki çalışmalar, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak ve ilgisini çekecek resim, fotoğraf, şekil gibi görsel öğelerle desteklenmiş mi?	23	25.84	55	61.79	11	12.35
6. Soru-yanıt, çoktan seçmeli, eşleştirme, bireysel ve grup çalışmaları, canlandırma, cümle tamamlama gibi yöntem, teknik ve etkinliklere yer verilmiş mi?	25	28.08	47	52.80	17	19.10
7. Kazanımların özelliğine göre gezi ve gözlemlerle ilgili yapılacak ön hazırlıklarla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	19	21.34	55	61.79	15	16.85
8. Çalışma kitabındaki etkinlikler öğrencinin bilişsel gelişim düzeyine uygun mu?	31	34.83	47	52.80	11	12.35
9. Çalışma kitabındaki çalışmalar öğrencilerin içinde buldukları çevresel koşullarda yapabilecekleri türden mi?	32	35.95	45	50.56	12	13.48

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğretmenlerin %31.46'sı hayat bilgisi çalışma kitaplarında öğrencilere bilgi ve beceri kazanmasına yardımcı olacak ve öğrenmeyi pekiştirecek yardımcı unsurlara yer verildiğini belirtirken, %55.05'i kısmen verildiğini, % 13.48'i de vermediğini belirtmektedir. Öğretmenlerin %29.21'i çalışma kitabında öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla öğrencinin ilgisini çekecek örnekler bulunduğunu belirtirken, %46.06'sı kısmen bulunduğunu, %24.71'i de bulunmadığını belirtmektedir. Kazanımlarla ilgili öğrenmeyi destekleyici ve günlük yaşamla ilgisini kurabileceği çalışmalara yer verilip verilmemesine ilişkin olarak öğretmenlerin % 35.95'i çalışma kitaplarında öğrenmeyi destekleyecek ve günlük yaşamla ilgisi kurulabilecek çalışmaların yer aldığını belirtirken, 53.93'ü kısmen yer aldığını, %10.11'i de yer almadığını belirtmektedir.

Öğretmenlerin %30.33'ü çalışma kitaplarında her kazanım işlendikten sonra o konuda amaçlanan bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırılıp kazandırılmadığını ölçen çalışmalara ve değerlendirmelere yer verildiğini belirtirken, %52.80'i kısmen yer verildiğini, %16.85'i de yer vermediğini belirtmektedir. Öğretmenlerin % 28.08'i çalışma kitabında soru-yanıt, çoktan seçmeli, eşleştirme, bireysel ve grup çalışmaları, canlandırma, cümle tamamlama gibi yöntem, teknik ve etkinliklere yer verildiğini belirtirken, % 52.80'i kısmen yer verildiğini, % 19.10'u da yer vermediğini belirtmektedir.

Çalışma kitabındaki çalışmaların, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak ve ilgisini çekecek resim, fotoğraf, şekil gibi görsel öğelerle desteklenip desteklenmediği ile ilgili soruya öğretmenlerin %25.84'ü evet, %61.79'u kısmen, %12.35'i hayır yanıtını vermiştir.

Tartışma

Araştırma kapsamına alınan ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi ders kitaplarıyla ilgili görüşleri incelendiğinde, öğretmenlerin ders kitaplarının dersin öğretim programını kapsamı ve ders kitaplarında işlenen temaların günlük hayatla bağlantılı bir şekilde ele alınması konusunda bazı eksiklikler gördükleri ortaya çıkmaktadır. Yıldırım (2006)' ın yaptığı bir çalışmada, hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan konuların günlük hayatla ilişkilendirilmediği belirtilmiştir. Bu sonuç araştırmanın bu konudaki bulgusunu destekler niteliktedir. Diğer yandan araştırmadan elde edilen bulgulardan öğretmenlerin önemli bir bölümünün ders kitaplarında dersin kazanımlarının işleniş şeklinin, öğrencilerin bilimsel düşünme yöntemini güçlendirme konusunda yeterli bir şekilde işlendiği görüşünde oldukları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin çoğunluğunun ders kitaplarında yer alan kavramların öğrenci düzeyine uygun olduğu ve bunun da ders kitaplarına doğru bir şekilde yansıdığı görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, kavramların sarmal bir şekilde her sınıf düzeyi için ayrı ayrı belirtildiği görülmektedir (MEB Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2005). Bu da dersin öğretim programında kavramlarla ilgili yapının ders kitaplarına kısmen doğru yansıdığına göstergesi olarak düşünülebilir. Ancak Akın (2007), hayat bilgisi ders kitaplarıyla ilgili çalışmasında, ders kitaplarında kavramların öğrenilmesi için örneklerden yeterince yararlanılmadığı sonucuna varmıştır.

Bulgular incelendiğinde, ders kitabında yer alan konuların aynı sınıfta okutulan diğer derslerle bağlantısının kurulması konusunda bazı eksikliklerin olduğu, ders kitabında yer alan metin, resim ve fotoğrafların, kültürümüzün gelişmesi ve devamının sağlanması konusunda yeteri kadar nitelikli olmadığı, ders kitaplarında bazı gereksiz bilgi ve ayrıntılar bulunduğu, dersin kazanımlarının işleniş şeklinin, öğrenciyi sorgulama, araştırma ve incelemeye yönlendirme konusunda yetersizlikler olduğu ortaya çıkmıştır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programına göre öğrencilerde gerçekleştirilmesi düşünülen araştırma, sorgulama becerileri temel beceriler arasında yer almaktadır.

Öğretmenlerin yanıtlarından, ders kitaplarında yer alan bilimsel bilgilerin güncelliği, ders kitabında işlenen kazanımların yakından uzağa, basitten karmaşığa, somuttan soyuta işleniş şekli, ders kitabında yer alan hazırlık çalışmalarının niteliği, ders kitabında öğrencinin bilgiyi yapılandırmasını sağlaması konularında bazı eksiklikler olduğu, ancak genel olarak ders kitabında yer alan görsel unsurların metin ile uyumlu olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ders kitaplarında yer alan görsel materyallerin içeriğin daha kolay anlaşılması, dikkat çekme, ilgi uyandırma, motivasyonu artırma, öğrenciyi aktif kılma gibi birçok faydası vardır (Yavuz, 2007). Öğretmenlerin çoğunluğunun ders kitaplarının öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlama özelliğini yeterli bulduğu, ancak önemli sayılabilecek sayıda (%21.34) öğretmenin de hayat bilgisi ders kitaplarını bu konuda yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır. Sınıfta aktif rol alan öğrenciler, aktif öğrenme sürecine katılarak öğretilenleri zihninde kendine özgü yapılandırır ve bilgiyi yeniden üretir. Aktif öğrenmede öğrenciler, birbirleriyle etkileşimde bulunur, sorunlarını ve bilgilerini birbirleriyle paylaşırlar, bir öğrenmeyi gerçekleştirebilmek için araştırır, düşünür ve keşfeder (Açıkgöz, 2002: 39). Bu bakımdan ders kitaplarının öğrencinin sınıfta aktif rol almasını sağlayıcı özellik taşıması, onların öğrenmelerini kolaylaştıracaktır.

Ders kitaplarıyla ilgili olarak araştırmadan elde edilen diğer bir bulguya göre de öğretmenlerin önemli bir bölümünün ders kitabında yer alan ölçme-değerlendirme sorularının kazanımlarla ilgili bilgi, beceri, değer, tutum ve yeterlikleri belirleme konusunda ders kitaplarını kısmen yeterli buldukları anlaşılmaktadır. Akın (2007)' ın yaptığı bir çalışmada da hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan hazırlık, alıştırmalar ve değerlendirme çalışmalarında yer alan soruların, öğrenciyi değerlendirebilecek nitelikte olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle hayat bilgisi ders kitaplarındaki ölçme-değerlendirme çalışmalarının yeniden gözden geçirilmesi ve kazanımlarla ilgili bilgi, beceri, değer, tutum ve yeterlikleri belirleyici bir niteliğe kavuşturulmasının gereği

ortaya çıkmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi öğrenci çalışma kitaplarıyla ilgili görüşleri incelendiğinde; çalışma kitaplarının öğrencilerin bilgi, beceri kazanmasına yardımcı olacak ve öğrenmeyi pekiştirecek yardımcı unsurlar, öğrencinin günlük yaşamla ilgisini kurabileceği çalışmalar, bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırılıp kazandırılmadığını ölçen çalışmalar, öğrencinin ilgisini çekecek çeşitli örnekler, resim, fotoğraf, şekil gibi görsel öğeler bakımından bazı eksikliklerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Yeni ilköğretim programına göre öğrenci çalışma kitaplarının en önemli özelliği, ders kitabında bulunan etkinlikleri daha farklı etkinliklerle pekiştirmek ve öğrenmenin gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu bakımdan öğrenci çalışma kitaplarının içerik açısından niteliği programın amaçlarının gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğunun öğrenci çalışma kitaplarında soru-yanıt, çoktan seçmeli, eşleştirme, bireysel ve grup çalışmaları, canlandırma, cümle tamamlama gibi yöntem, teknik ve etkinliklere yeteri kadar yer verildiğini, ancak önemli sayılabilecek sayıda (%19.10) öğretmenin de öğrenci çalışma kitaplarını bu konuda yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır. Oysa çalışma kitaplarındaki etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin bireysel ya da grup ile çalışması, araştırma yapması, olay, olgu ve durumları gözlemlemesi beklenmektedir (Kabapınar, 2007: 32). Çalışma kitaplarını görsel öğeler bakımından kısmen yeterli (%61.79) ve yetersiz bulan (%12.35) öğretmen sayısının da az olmadığı anlaşılmaktadır. İzmirli, Kabakçı ve İzmirli (2009)'nin öğrenci çalışma kitaplarındaki resimleri kullanım amaçları bakımından değerlendirdikleri çalışmalarında, çalışma kitaplarındaki resimlerin öğretimsel amaçlara hizmet etmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, araştırmanın bu konudaki bulgusunu destekler niteliktedir. Öğrenci çalışma kitaplarındaki görsellerin öğrencinin ilgisini çekerek öğrenmeyi kolaylaştırma ve öğretimin amaçlarını gerçekleştirmeye katkı sağlama özelliğinin olması gerekir.

Sonuç

İlköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin yeni ilköğretim programlarına göre hazırlanan hayat bilgisi ders kitaplarına ilişkin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada, ders kitaplarının içerik, öğrenme, öğretme ve ölçme-değerlendirme yönlerinden bazı konularda yeterli veya kısmen yeterli olduğu, bazı konularda ise yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle hayat bilgisi ders kitaplarının dersin öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenmesi, içeriğin günlük hayatla bağlantısının sağlanmış olması, dersin kazanımlarının bilimsel düşünme yöntemini gerçekleştirecek bir şekilde işlenmesi, kavramların öğrenci düzeyine uygun olması, konuların aynı sınıfta okutulan diğer derslerle bağlantısının kurulması, gereksiz bilgi ve ayrıntılardan kaçınılması, ders kitabındaki görsel unsurların metin ile uyumlu olması, ders kitabında yer alan bilimsel bilgilerin güncel olması, kazanımlarla ilgili hazırlık çalışmalarının öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya yöneltecek nitelikte olması, ders kitabının öğrencinin yeni bilgileri ezberlemesini değil, zihninde yapılandırmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiş olması, işlenişin sonunda verilen ölçme değerlendirme sorularının öğrencilerin kazanımla ilgili bilgi, beceri, değer, tutum ve yeterlikleri kazanıp kazanamadıklarını belirleyici nitelikte olması gibi yönlerden genellikle yeterli veya kısmen yeterli bulunmuştur. Dersin kazanımlarının ders kitabında yeterince işlenmesi, ders kitabında kazanımları gerçekleştirmeye yönelik yeterince örnek bulunması, ders kitabının öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlaması bakımından ise genel olarak yetersizlikler olduğu bulunmuştur.

Öğrenci çalışma kitaplarının ise kazanımlarla ilgili öğrenmeyi destekleyici ve günlük yaşamla ilgisini kurabileceği çalışmalara yer vermesi, her kazanım işlendikten sonra o konuda amaçlanan bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırılıp kazandırılmadığını ölçen çalışmalara ve değerlendirmelere yer verilmesi, çalışmaların öğrencilerin içinde buldukları çevresel koşullarda yapabilecekleri türden olması, öğrencilere bilgi ve beceri kazanmasına yardımcı olacak ve öğrenmeyi pekiştirecek yardımcı unsurlara yer vermesi gibi yönlerden genellikle yeterli veya kısmen yeterli olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenci çalışma kitabında öğrenmeyi kolaylaştırmak

amacıyla öğrencinin ilgisini çekecek örnekler bulunması ve soru-yanıt, çoktan seçmeli, eşleştirme, bireysel ve grup çalışmaları, canlandırma, cümle tamamlama gibi yöntem, teknik ve etkinliklere yer verilmesi, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak ve ilgisini çekecek resim, fotoğraf, şekil gibi görsel öğelerle desteklenmesi, kazanımların özelliğine göre gezi ve gözlemlerle ilgili yapılacak ön hazırlıklarla ilgili bilgilere yer vermesi konusunda elde edilen bulgular dikkate alındığında öğrenci çalışma kitabında bazı yetersizlikler olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak hayat bilgisi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının geliştirilmesi için yapılabilecek çalışmalara ilişkin bazı öneriler aşağıda verilmiştir:

- Hayat bilgisi ders kitapları içerik bakımından tekrar gözden geçirilerek özellikle içeriğin, kazanımları gerçekleştirmeye dönük olması, örneklerle desteklenmesi ve öğrencinin aktif rol alarak öğrenmesini kolaylaştırması açısından zenginleştirilmesinde yarar vardır.
- Ders kitapları görsel unsurlar bakımından öğretimi destekleyici ve öğrencinin daha çok ilgisini çekici hale getirilmelidir.
- Ders kitabının ölçme ve değerlendirme ile ilgili kısımları tekrar gözden geçirilerek, ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin kazanımların gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleyebilmesi bakımından daha yeterli hale getirilmelidir.
- Hayat bilgisi öğrenci çalışma kitapları öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak ve motivasyonunu yükseltecek resim, fotoğraf, şekil gibi görsel öğeler bakımından zenginleştirilmelidir
- Öğrenci çalışma kitabında öğrencinin kendi kendine öğrenmesini kolaylaştırıcı etkinliklere (araştırma-inceleme, eşleştirme, cümle tamamlama, bulmaca, bilmece vb.) daha çok yer verilmelidir.

Kaynakça

- Açıkgöz, K. Ü. (2002). *Aktif Öğrenme* (Birinci Baskı). İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Akın, B.İ. (2007). "2005–2006 Öğretim Yılı İlköğretim Okulları Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Pedagojik Açısından Değerlendirilmesi." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Dede, Y. (2007). Matematik Öğretmeni Adaylarının Oluşturmacı Yaklaşımına İlişkin Düşünceleri ve Uygulamaları. Eğitimde Yeni Yönelimler Sempozyumu IV (Yapılandırmacılık ve Öğretmen), 17 Kasım 2007, *Bildiriler*, Ankara: Özel Tevfik Fikret Okulları.
- Duban, N. (2008). Analysing the elementary science and technology coursebook and student workbook in terms of constructivism. *Acedemy of Science, Engineering and Technology*, 38, 430–434.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri Hakkındaki Yeterlik Algıları ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 135-145.
- Gürol, A. (2002). "İlköğretim I. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Resimlerin Çocuğun Eğitimine Etkileri." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (1. Baskı). Ankara: Maya Akademi.
- Karaca, N.H. (2008). "İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının 2005 Hayat Bilgisi Ders Programında Yer Alan Becerilere Uygunluk Düzeyinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar İli Örnekleme)." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- MEB (1995). Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*, No: 2434.

- MEB (2004). Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinde Değişiklik Yayılmasına Dair Yönetmelik. Tebliğler Dergisi, Cilt 67, Sayı:2559.
- MEB (2007). Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge. Tebliğler Dergisi, Cilt 70, Sayı:2597.
- İzmirli, Ö.Ş; Kabakçı, I. & İzmirli, S. (2009). Evaluation of the student workbook in terms of purpose of use of pictures. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 17 (1), 87-93.
- Şahin, T.Y. (2002). Öğretim Materyal ve Teknolojileri, C. Öztürk-D. Dilek (Ed.) *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss.281-315). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- T.C. M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1, 2 ve 3. Sınıflar). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Ünsal, Y. ve Güneş, B. (2003). Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak M.E. B. İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilgisi Ders Kitabına Fizik Konuları Yönünden Eleştirel Bir Bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), 387-394.
- Yavuz, G. A. (2007). "İlköğretimde Kullanılan Ders Kitaplarının Öğretime Yardımcı Unsurlar Açısından Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A. (2006). "Yeni İlköğretim Programına Göre Hazırlanmış Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Elazığ Örneği)." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yurdakul, B. (2005). Yapılandırmacılık, Ö. Demirel (Ed.) *Eğitimde Yeni Yönelimler* (ss. 39-65). 1. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.